

מעשר אני

הרב יונה גודמן, ראש תחום חינוך אמוני

ט"ו בשבט מאחורינו, ובזה נכנסנו סופית לשנת 'מעשר עני'. בעוד פחות משנה ניכנס בע"ה לשנת השמיטה. כידוע, בשנים א', ב', ד' ו-ה' שבין שמיטה לשמיטה, אנו מחויבים להפריש 'מעשר שני' ולאוכלו בירושלים בעצמנו. בשנים ג' ו-ו', אנו צריכים להפריש 'מעשר עני'. הגדרת תחילת השנה לעניין פירות האילנות היא בט"ו בשבט.¹ עד אז הפירות נחשבים לפירות השנה הקודמת (לעניין 'מעשר שני', חישוב ערלה ועוד). במילים פשוטות, החל מלפני יומיים, בט"ו בשבט, הפירות נחשבים לפירות השנה החדשה, שנת תשס"ז, ומחויבים להפריש מהם 'מעשר עני'.

בקריאה ראשונה ידע זה נחשב כשייך למבחן בתשוב"ע. כמה מאתנו הם חקלאים שבאמת צריכים לדעת הלכות אלו ולהפריש בעצמם מעשרות?²

האמת שכולנו צריכים לדעת הלכות אלו. ראשית, כחלק מלימוד תורה; שנית, מסיבות פרקטיות: כדי שנבין מה לחפש בחנות ואיזה סוג פירות ניתן להכניס לביתנו.³ בע"ה כולנו ננהל בתים משלנו והלכות תרומות ומעשרות הן מרכיב נוסף בהלכות שצריכים אנו ללמוד (זאת בצד הלכות נוספות אשר לראשונה עוברים לאחריותנו המלאה בעת שמתחננים, כגון כשרות, שבת וכו' וגם אותם ראוי ללמוד היטב); שלישית, ראוי שנלמד הלכות אלו כחלק מההכנות לקראת היום בו הן תתחדשנה במלואן, עת נזכה שייבנה המקדש ונשמור שמיטה כהלכתה.

אך קיימת משמעות אישית נוספת לידיעה שהשבוע נכנסה 'שנת מעשר עני' לתוקפה ביחס לפירות. אמנם הצד ההלכתי המלא של כלל הלכות תרומות ומעשרות אינו יכול להתקיים בימינו, אך הצד הרוחני צריך להילמד ולהשפיע על מעשינו כבר כעת.

הרגש הכי טבעי של חקלאי האוסף את יבולו הוא של גאווה. 'ראו את אשר גידלתי!'. 'ראו את מעשה ידי!'. והנה באה התורה ובכל שלב של הטיפול החקלאי (לקט, ואח"כ שכחה, ואח"כ פאה ואח"כ מעשר וכד'), מזכירה לנו מיהו אדון הכול, שהכול ממנו ואנו רק שליחיו. במצוות הצדקה לסוגיהן יש מרכיב מרכזי של חינוך עצמי. כבר לימד אותנו הרמב"ם⁴ שעדיף לתת אלף פעם שקל מאשר פעם אחת אלף שקלים, ללמדנו שיש במתן צדקה גם תהליך של חינוך עצמנו לנתינה; חינוך עצמנו להכרה שחלק ממה שיש לנו נועד לנו, אך חלק אחר נועד לעני, והקב"ה רק זיכה אותנו להיות שליחיו כדי להעבירו למי שזה מיועד לו. אין אנו עושים בכך טובה לעני, אלא בסה"כ נותנים לו את חלקו, אשר הועבר דרכנו.

¹ לעניין ירקות זה בר"ה.

² אם כי בהחלט יתכן שיש בינינו בעלי גינות פרטיות ובהם עצי מאכל. כלפי אלו ההלכות בהחלט נדרשות.

³ בימינו יש לצערנו מקומות רבים בהם הקונה פירות וירקות צריך בעצמו להפריש תרומות ומעשרות, וראוי ללמוד הלכות אלו בצורה יסודית. זאת ועוד, קיימת היום אפשרות המומלצת על ידי גדולי תורה להצטרף ליקרן מעשרות. הדבר מצריך הסבר הלכתי נפרד, אשר בע"ה נוציא בהקדם (תודתי לרב פרופ' גוטל על חלק מההערות).

⁴ בפירוש המשניות (אבות ג, טו): "והמשל בו כשיתן האדם למי שראוי אלף זהובים בבת אחת לאיש אחד ולאיש אחד לא יתן כלום לא יעלה בידו מדת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול כמו שמגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים ונתן כל זהוב מהם על צד הנדיבות, מפני שזה כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו קניין חזק, וזה פעם אחת לבד התעוררה נפשו התעוררות גדולה לפעל טוב ואח"כ פסקה ממנו".

כל זה מחזיר אותנו ל'מעשר עני'. מיוחד הוא מעשר זה מהרבה הלכות אחרות הדואגות לעני בעת עיסוק בגידולי קרקע. בלקט פאה ושכחה, העני צריך לבוא ולקחת. אך כאן, בשנת 'מעשר עני', אני מחויב להפריש את המעשר מיזמתי.

רובנו מתחנכים לקיום מצוות מגיל צעיר: להתפלל, לאכול כשר, לשמור שבת וכו'. דווקא מצוות צדקה לעתים חסרה במערך החינוכי. זאת מהסיבה הפשוטה שבצעירותנו אין לנו כסף משלנו ולכן לא התרגלנו לקיים מצווה יקרה זו.

שנת 'מעשר עני' מזכירה לנו לבחון היכן המקום של מתן צדקה בחיינו כבר כעת.⁵ אמנם צעירים בדרך כלל אינם בעלי ממון רב וקשה להם לפזרו בנדירות, אך השאלה אינה כמותית אלא מהותית. משמרטפות שעשיתי האוכל להפריש שקלים בודדים? מסריגת כיפה, מהדרכה ילדים, מימשק ביתי או מכל תפקיד אחר, האם אני מסוגלת להפריש משהו ולו הסכום הקטן ביותר? האם מסוגלת אני לבטא כבר בשלב זה של חיי את מידת החסד עליה בע"ה אייסד את ביתי?

אותו עניין נכון גם אצל זוג שמתחתן. לעתים קרובות מקבל הזוג מתנות כספיות. איני בא כעת לפסוק הלכה. הרי כל זוג הוא סיפר בפני עצמו, בבואו לחשב כמה יצטרך לחסוך בשביל מחיה וכד' בשנים הקרובות, אך ראוי להתייחס לעיקרון. האם מסוגלים אנו להפריש משהו מהמתנות כדי לקבץ כבר בימים הראשונים של חיינו המשותפים את מקום הצדקה והחסד בחיינו?

בשולי הדברים ראוי להעיר שנשים צעירות רבות מספרות שאין להן מושג בנעשה בכספי הבית, כי 'הבעל מטפל בזה'. כמדומני שדווקא כאן לא יזיק קצת 'פמיניזם'. אם נוח לך ניתן לתת לו להמשיך לנהל את העניינים, אך ראוי אף ראוי להתעניין בשאלת מתן הצדקה מתוך כספי הבית.

בשאלה הכמותית (איזה אחוז מהכנסות הבית לתת לצדקה) צריך אולי להתייעץ עם רב. אין טעם להתלהב ולפזר כספים רבים לצדקה ואח"כ להסתובב ולהיסמך על שולחן ההורים או אחרים. אך השאלה האיכותית של עצם העניין ממתינה לנו.

באה שנת 'מעשר עני' ומזכירה לנו לשאול עצמנו 'מי אני'. האם בשנה זו נצמיח קומה נוספת בבניית חיינו על אדני צדקה וחסד, גם בצורה הפשוטה של הפרשת משהו מהכנסותינו הדלות, לצדקה? בואו נעשה את שנת 'מעשר עני' לשנה בה ידע כל אחד מי 'אני' ומה מהות חיי.

מסביב לדפים:

א. מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי חינוך וחיים, המתאימות לרוח של 'בעין

חינוכית', מוזמנת לשלחן אליי: yyg8@zahav.net.il.

ב. ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי 'בעין חינוכית'. נא לפנות לשרון:

sharonz@orot.ac.il.

ג. מומלץ לשמור על דפי 'בעין חינוכית' לשימוש עתידי.

ד. נשמח אם תפיצו את הדברים הלאה, למשפחה ולחברים מחוץ למכללה.

⁵ אמנם לכשנזכה לקיים מעשר עני נהיה חייבים גם במצוות צדקה רגילה (רמב"ם, מתנות עניים ו, יז), אך אין זה משפיע על יסוד דברינו.